

ปาฐกถา เสกสรรค์ ประเสริฐกุล - "ถ่วงดุลด้านมิติยุคโลกาภิวัตน์ โดยกอบกู้ สติสัมปชัญญะของผู้ตกเป็นเหยื่อ"

ส่งต่อหน้านี้ให้เพื่อน

เสมสิกขาลัย จัดงาน **ปาฐกถา เสม พริ้งพวงแก้ว ครั้งที่ 14** เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2551 ณ เรือนร้อยฉนำ คลองสาน กรุงเทพฯ ในงานดังกล่าว มีการแสดงปาฐกถาเรื่อง 'พุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์' โดย 'เสกสรรค์ ประเสริฐกุล' พูดถึงผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ หรือ ระบบทุนนิยมโลกที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม มนุษย์กับโลกทางกายภาพ และระหว่างมนุษย์กับตัวเอง

นอกจากนี้ มีการอ้างถึง 'พุทธธรรม' ว่าเป็นอะไร และสามารถนำมาแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมและภายในจิตใจของปัจเจกบุคคลได้อย่างไร รวมถึงความเกี่ยวโยงสัมพันธ์ระหว่างพุทธธรรมและโลกาภิวัตน์ เพราะทั้งรัฐและรัฐบาลคงไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เช่นเดียวกับที่ระบอบการเมืองการปกครอง ไม่ว่าจะเผด็จการหรือประชาธิปไตยก็แก้ไขไม่ได้ เพราะโครงสร้างทั้งหมด ตลอดจนผู้คนที่เกี่ยวข้องต่างๆ ไม่ได้ถูกออกแบบมาให้แก้ไขปัญหาในระดับจิตใจและจิตวิญญาณ

ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องถ่วงดุลด้านมิติของยุคโลกาภิวัตน์ โดยการกอบกู้สติสัมปชัญญะของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ ในระดับบุคคลและการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยอาจารย์เสกสรรค์ ได้ให้ความเห็นว่า ต้องพึ่งพาอาศัย 'พุทธธรรม' ในการแก้ไขปัญหา เพราะพุทธธรรมคือคำสอนที่พุ่งเป้าไปสู่การปลดปล่อยบุคคลออกจากกรอบงำตัวเองเป็นสำคัญ

000

ภาพจาก เว็บไซต์เสมสิกขาลัย

“ทฤษฎีโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันกระทบต่อชะตากรรมของมนุษย์อยู่ 3 ประการ ได้แก่ หนึ่ง การเสื่อมสลายของรูปแบบการใช้อำนาจแบบรัฐชาติ และความกลวงเปล่าของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน, สอง การเสื่อมสลายของสิ่งที่เรียกว่า ‘วัฒนธรรมแห่งชาติ’ ตลอดจนจารีตประเพณีหลายอย่างที่เป็นอุปสรรคของการค้าเสรี และ สาม การยึดครองช่องว่างทางจิตใจ และจิตวิญญาณของมนุษยชาติในขอบเขตทั่วโลก”

“กราบเรียนอาจารย์สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ที่เคารพยิ่ง เรียนมิตรสหายที่รักและท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน วันนี้ผมรู้สึกภูมิใจและดีใจเป็นอันมากที่ได้มาสนทนากับท่านทั้งหลาย ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มชนที่มีสติปัญญา และเป็นผู้อยู่ในวิหารธรรมและเป็นการกำลังฝ่ายสร้างสรรค์ของสังคม ผมรู้สึกว่าตัวเองเป็นฝ่ายได้รับเกียรติ ดังนั้นจึงต้องขอขอบคุณทุกท่านที่ให้โอกาส

หัวข้อที่เราจะพูดคุยกันในวันนี้เป็นหัวข้อที่ผมเลือกเองและตั้งชื่อเอง และท่านทั้งหลายคงจะสังเกตเห็นว่าผมใช้คำ ‘พุทธธรรม’ แทนที่จะเป็น ‘พุทธศาสนา’ ตรงนี้ขออธิบายว่า แท้จริงแล้วความหมายของทั้งสองอย่างคาบเกี่ยวกันอยู่เป็นส่วนใหญ่ แต่ที่เลือกใช้คำว่า ‘พุทธธรรม’ ก็เพราะไม่ต้องการแต่งตั้งศาสนาที่เป็นทางการ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความยากลำบากขึ้นในชีวิตโดยไม่จำเป็น ถ้าเอ่ยถึงศาสนา เราจะพบว่า มักมีผู้ถือสิทธิเป็นเจ้าของ แต่ถ้ามกล่าวถึงหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า อันเป็นสังฆธรรมสากล ที่ไม่ขึ้นต่อลักษณะชาติหรืออำนาจรัฐใดๆ ในทางผูกขาด ทำความเข้าใจ หรือการหวงแหนกรรมสิทธิ์ คงเป็นเรื่องที่ทำได้แต่อย่างไรก็ตาม คงต้องขออนุญาตชี้แจงเสียตั้งแต่แรกว่าผมเลือกหัวข้อนี้ด้วยใจศรัทธา และไม่ไขเพราะถือตนว่าเชี่ยวชาญทางธรรมแต่อย่างใด หากจะมีความรู้อยู่บ้างก็ค่อนข้างไปในทางทฤษฎี อีกทั้งยังเป็นความรู้ในระดับงูๆ ปลาๆ จุดมุ่งหมายในการพูดมีเพียงอยากสนับสนุนให้นำพุทธธรรมมาเป็นองค์ความรู้ในการลดทอนความทุกข์หรือดับทุกข์ให้มนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งผมอนุমানไว้แล้วตั้งแต่ต้นว่าท่านทั้งหลายคงคิดอ่านไปในแนวเดียวกัน

ดังนั้น ผมจึงอยากจะเตือนผู้ฟังไว้ล่วงหน้าว่าผู้พูดมีความรู้จำกัด และอาจจะผิดพลาดได้ นอกจากนี้ ที่พูดทั้งหมดคงต้องถือว่าเป็นแค่ทัศนะส่วนตัว

หัวข้อที่ตั้งไว้ ทำให้มีคำถามใหญ่ 3 ประการที่เกี่ยวข้องกันคือ หนึ่ง พุทธธรรมคืออะไร สอง โลกาภิวัตน์คืออะไร และ สาม พุทธธรรมสัมพันธ์กับยุคโลกาภิวัตน์อย่างไร

ในการสนทนาวันนี้ ผมคงจะแสดงความเห็นรอบๆ สามคำถามดังกล่าว แต่เพื่อไม่ให้เป็นการเอามะพร้าวหาวมาขายสวน และเพื่อหลีกเลี่ยงความผิดพลาดของตัวเอง ผมคงไม่ก้าวล่วงไปพูดถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามากนัก จะขอกกล่าวโดยสั้นๆ ว่า ตามความเข้าใจของผม พุทธธรรมคือความจริงอันดำรงอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบ และนำมาสั่งสอนผู้คนในยุคสมัยของท่าน ภายหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว คำสอนเหล่านี้จึงได้รับการบันทึกไว้และสืบทอดโดยสาวกรุ่นต่างๆ มาจนถึงปัจจุบัน

ประการต่อมา พุทธธรรมมีจุดเน้นอยู่ที่ความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ โดยมุ่งทำความเข้าใจกับความทุกข์ เหตุที่มาแห่งทุกข์ การดับไปแห่งทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์ สุดท้าย พุทธธรรมเป็นการสำรวจชีวิตจากด้านใน โดยถือว่าจิตเป็นต้นทางของปัญหา ดังนั้น กระบวนการแก้ปัญหาจึงเน้นที่การชำระจิตให้สะอาด หรือการข้ามพ้นจิตที่ปรุงแต่งและยึดถือในตัวตน ไปสู่จิตที่บริสุทธิ์อันมีธรรมชาติเป็นความว่าง ผมกล่าวถึงฐานะและภาพรวมของพุทธธรรมไว้แค่นี้ ก็เพื่อจะใช้เป็นฐานคิดส่งต่อไปสู่การพิจารณายุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งดูจะมีอะไรหลายอย่างที่สวนทางกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ขณะเดียวกันก็เป็นยุคสมัยที่เปิดพื้นที่ให้กับการเผยแผ่พุทธธรรมอย่าง

ไม่เคยปรากฏมาก่อน ทั้งนี้ เนื่องจากโลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์หลายมิติ เป็นทั้งตัวก่อปัญหาใหม่ๆ และเป็นตัวเปิดโอกาสในการแก้ปัญหาเก่าๆ อยู่ในเวลาเดียวกัน

ถามว่า 'โลกาภิวัตน์คืออะไร' ตอบอย่างกว้างสุดก็คงต้องบอกว่าเป็นยุคสมัยที่โลกถูกย่อส่วนให้เล็กลงและหมุนเร็วขึ้นด้วยเทคโนโลยีการสื่อสาร มนุษย์จากทั่วทุกมุมโลกสามารถติดต่อกันได้ รับรู้ความเป็นไปของกันและกันได้ โดยก้าวข้ามทั้งพื้นที่และกาลเวลาในลักษณะที่อัศจรรย์ยิ่ง แน่นนอน พูดแค่นี้คงไม่พอ เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าพลังขับเคลื่อนใหญ่โตที่สุดของกระแสโลกาภิวัตน์คือระบบทุนนิยมโลก ซึ่งมีลักษณะข้ามชาติ และระหว่างประเทศ และมีพลังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม ระหว่างมนุษย์กับโลกทางกายภาพ และระหว่างมนุษย์กับตัวเอง พูดให้ชัดขึ้นก็คือทุนนิยมโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหญ่ อันกระทบต่อชะตากรรมของมนุษย์อยู่ 3 ประการ ซึ่งเกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก

ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้แก่ **หนึ่ง** การเสื่อมสลายของรูปแบบการใช้อำนาจแบบรัฐชาติ และความกลวงเปล่าของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน **สอง** การเสื่อมสลายของสิ่งที่เรียกว่า 'วัฒนธรรมแห่งชาติ' ตลอดจนจารีตประเพณีหลายอย่างที่เป็นอุปสรรคของการค้าเสรี **สาม** การยึดครองช่องว่างทางจิตใจ และจิตวิญญาณของมนุษยชาติในขอบเขตทั่วโลก ด้วยชีวิตศรัทธาญนิยม บริโภคนิยม และปัจเจกชนนิยมแบบไร้ความรับผิดชอบ

กล่าวสำหรับความเสื่อมทรุดของรัฐชาติและระบอบประชาธิปไตยที่เน้นแต่การเลือกตั้งนั้น อาจจะไม่ใช่ประเด็นใหญ่สำหรับการพูดคุยในวันนี้ แต่ก็มีมีความเกี่ยวข้องกันอยู่ในระดับหนึ่ง เพราะฉะนั้น ผมจะขอพูดเพียงกว้างๆ ว่า ระบบทุนโลกาภิวัตน์มีส่วนอย่างยิ่งในการจำกัดอำนาจของรัฐชาติ ไม่ให้ดูแลประชาชนที่ประกอบขึ้นเป็นชาติได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ทั้งนี้ โดยการยกเลิกพรมแดนด้านการค้า การลงทุน ระบบบทบาทของรัฐในการกระจายความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ปลอยให้ทุนข้ามชาติเข้ามาหาผลประโยชน์ได้อย่างเสรี ภายใต้การคุ้มครองของรัฐ

ด้วยเหตุนี้ นับวันระบบเศรษฐกิจแบบไร้พรมแดนจึงยิ่งทำให้ข้ออ้างความชอบธรรมของรัฐ ในฐานะผู้ปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติ ไม่มีความจริงรองรับ ขณะเดียวกัน กลุมทุนใหญ่ที่โยงโยกกับทุนระดับโลกก็มีแรงจูงใจและมีศักยภาพมากขึ้นในการขึ้นกุมอำนาจรัฐด้วยตนเอง ทั้งนี้ เพื่อพิทักษ์ระบบที่ตนเองได้เปรียบ และพิทักษ์โครงสร้างผลประโยชน์ของพวกเขา สภาพดังกล่าวอาจจะแก้ไขได้บ้าง โดยการอาศัยการเมืองภาคประชาชนมาถ่วงดุลการเมืองแบบเลือกตั้ง ด้วยการโอนอำนาจที่เคยมีมาแต่เดิมของรัฐชาติบางส่วนไปไว้ที่ชุมชนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้พัฒนาตนเองตามทางเลือกนอกกระแสหลัก ซึ่งสอดคล้องและเหมาะสมกับเงื่อนไขและวิถีชีวิตของพวกเขามากกว่า หากไม่เป็นเช่นนั้นแล้ว คนจำนวนมากก็จะถูกทิ้งให้อยู่กับความหายนะ กลายเป็นแคระแกร็นเสียง เป็นหางเครื่องทางการเมือง กระทั่งอาจกลายเป็นบ่อเกิดของม็อดสัญญ์

อย่างไรก็ดี ในขณะที่ความเสื่อมทรุดของรัฐชาติอาจเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างช้าๆ และสังเกตเห็นยังไม่ได้ชัดเจนในหมู่คนทั่วไป การเสื่อมสลายของสิ่งที่เรียกว่า 'วัฒนธรรมแห่งชาติ' และ 'จารีตประเพณีพื้นเมือง' กลับปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนกว่า และเกิดขึ้นในอัตราเร่งที่เข้มข้นมา ทั้งนี้ เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารอันทรงประสิทธิภาพได้นำพาข่าวสารซึ่งขัดแย้ง กระทั่งหักล้างความคิดความเชื่อในกรอบวัฒนธรรมแห่งชาติเข้ามาอย่างไม่หยุดยั้ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กๆ อย่างเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ชีวิตทางเพศ รสนิยมทางศิลปะ อาหาร ไปจนถึงเรื่องใหญ่อย่างความสัมพันธ์ทางสังคมและความคิดเรื่องอำนาจ การรับข่าวสารเหล่านี้ ดำเนินมาในลักษณะอนาธิปไตย ไม่มีใครควบคุมได้ ส่วนใหญ่ปราศจากการกลั่นกรอง แล้วก็เป็นไปตามความพอใจของบุคคลมากกว่าเป็นไปเพื่อเชื่อมร้อยและจรรโลงสังคม

**"ผลรวมของโลกาภิวัตน์ในประเทศไทย กลายเป็นว่าเกิดพื้นที่รกร้างขึ้นมา
อย่างใหญ่หลวง
ในด้านวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ผู้คนจำนวนมาก โดยเฉพาอย่างยิ่ง**

**เยาวชนและคนชั้นกลาง
ได้ถูกหล่อหลอมโดยระบบการค้าเสรี-ระบบข่าวสารเสรี
ให้ติดหลอมอยู่กับวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยมบริโภคนิยม และปัจเจกชนนิยมแบบ
สุดขั้ว
ซึ่งกลายเป็นบ่อทุกข์บ่อใหม่ที่ยังหาทางป่ายป็นขึ้นมาไม่ได้”**

แน่นอน เราจะไปโทษกระแสโลกาภิวัตน์ฝ่ายเดียวก็ไม่ได้ เพราะที่ผ่านมาก
กระบวนการสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติในประเทศไทย แม้จะมีบทบาททางด้าน
เชื่อมโยงคนไทยหลายหมู่เหล่าเข้าหากัน แต่ก็ยังเป็นกระบวนการใช้อำนาจของรัฐมา
ตั้งแต่ต้น รัฐไทยและชนชั้นนำไทย เป็นผู้ริเริ่มวัฒนธรรมแห่งชาติตามอำเภอใจมา
โดยตลอด โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญอยู่ที่การเชิดฟุ้งผู้กุมอำนาจ มีเครื่องปรุง
ภายนอก เสียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และศตวรรษที่ 20
กระทั่งตั้งอยู่บนพื้นฐานการหักล้างวัฒนธรรมอันมีมาแต่เดิมของชุมชนท้องถิ่น
ขบวนการดังกล่าว ทำให้ที่ผ่านมา ประชาชนไทยไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในการรังสรรค์
วิถีชีวิตของตนเองเท่าที่ควร เพียงแต่ถูกเกณฑ์ให้ทำตามแนวนโยบายของรัฐเป็น
ส่วนใหญ่ ตั้งแต่เรื่องของการแต่งกาย มาจนถึงเรื่องของจิตวิญญาณ เช่นนี้แล้ว
ความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมแห่งชาติของประชาชนจึงค่อนข้างอ่อนแอ ทำให้
ชาติภूमิกู้มกั้นในการกั้นกรองการไหลบ่าเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมต่างชาติ ยัง
ไม่ต้องเอ่ยถึงว่า องค์ประกอบหลายอย่างของสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมแห่งชาติ ไม่ได้
ช่วยจรรโลงสังคม และไม่ได้ช่วยให้ปัจเจกบุคคลพบกับความประณีตงามของชีวิต
ได้อย่างแท้จริง

ที่ผ่านมารัฐชาติใช้โรงเรียนเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อ
เข้าแทนที่หรือครอบงำวัฒนธรรมประเพณีอันมีมาแต่เดิมของชุมชนท้องถิ่น ในแง่นี้
นับว่ารัฐประสบความสำเร็จในการตัดแปลงคนในประเทศอยู่มีใช้น้อย แต่
ขณะเดียวกัน โรงเรียนก็กลายเป็นสถาบันที่ผูกขาดคุณค่าทางสังคม การศึกษาใน
ห้องเรียนกลายเป็นเครื่องแบ่งแยกฐานะคนในชาติ แทนที่จะสอนคนให้มีเมตตา
กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ มีอิสระทางความคิด และใช้สติปัญญาไปในทางสร้างสรรค์
กลายเป็นว่า นานวันไป เนื้อหาของการศึกษาของสังคมไทยยิ่งขาดแคลนสาระใน
ด้านนี้ การศึกษาชั้นสูงแปรสภาพเป็นแค่บัตรเครดิต หรือหนังสือเดินทางไปสู่ความ
ได้เปรียบทางเศรษฐกิจ และกลายเป็นกองทุนแห่งอำนาจมากกว่าชมทรัพย์ทาง
ปัญญา

ความล้มเหลวของการศึกษาในโรงเรียนบนพื้นฐานที่วัฒนธรรมชุมชนและตัวชุมชน
ต่างก็ถูกทำลายไปมากแล้ว ทำให้เด็กไทยรุ่นหลังๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลูกหลาน
ของคนชั้นกลาง แทบจะไม่มีที่ไปที่ไปทางวัฒนธรรมเหลืออยู่เลย พวกเขาขาด
แคลนทั้งพุทธิปัญญาและความแข็งแรงทางด้านจิตวิญญาณ ในขณะที่โลกกำลัง
หมุนไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์อย่างไม่หยุดยั้ง ช่องว่างตรงนี้ทำให้ลูกหลานของเราต่างรับ
เอาข่าวสารข้อมูลที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างหิวกระหาย ปราศจากเครื่องมือทาง
ความคิดในการกั้นกรอง ขาดสติในการนำมาประยุกต์ใช้ กลายเป็นวิถีชีวิตที่สับสน
อลหม่าน ดิบๆ สุกๆ ทางด้านรสนิยม ชีวิตเต็มไปด้วยความสุขระยະสันและความ
ทุกข์ระยະยาว พุดกันตามความจริง ข่าวสารที่ส่งผ่านตามสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น
หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ระบบโทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ต ไม่ได้เป็น
ข่าวสารที่เปิดกว้างกระจ่างกระจายหรือข่าวสารเสรีดังที่เราชอบคิดว่ามันเป็นเสีย
ทั้งหมด หากส่วนใหญ่คือข้อมูลข่าวสารที่ถูกขับเคลื่อนออกมาเป็นกองหนุนของ
ระบบทุนนิยมโลกแทบทั้งสิ้น

ทั้งนี้ก็แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทกว้างๆ คือ **หนึ่ง** ผ่านมาทางโฆษณาสินค้า และ
สอง เป็นการโฆษณาทางความคิดโดยตรง จะว่าไป ในการโฆษณาสินค้าก็มีการ
โฆษณาความคิดติดมาด้วยเสมอ เช่น สินค้าประเภทเครื่องสำอาง มีนัยยะบ่งบอก
เราว่า การปรุงแต่งร่างกายตั้งแต่หัวจรดเท้า ไม่เว้นแม้แต่ซอกหลืบต่างๆ ล้วนเป็น
ความจำเป็นของชีวิต เท่านั้นยังไม่พอ บางทีในการโฆษณาสินค้ายังพวงนัยยะทาง
สังคมติดมาด้วย เช่น เสนอว่าคุณควรจะรักผู้หญิงหรือรักผู้ชายที่ใช้สินค้าตัวนี้
เท่านั้น หรือคุณจะได้รับมรดกจากเพื่อนๆ ก็ต่อเมื่อคุณบริโภคสิ่งใดบ้าง อะไร

ท่านองนี่

ส่วนการโฆษณาความคิดนั้น มีหลายรูปแบบ หลายๆ ประเด็นเช่นเดียวกัน ที่สำคัญคือทั้งหมด ล้วนแตกหน่อมาจากแนวคิดของลัทธิ 'เสรีนิยมใหม่' ซึ่งเน้นเรื่องการ 'ไม่มีอยู่' ของประเทศชาติ กระตุ้นวิถีชีวิตแบบไร้ราก อดัดตา ยืนยันความเชื่อที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์ล้วนเห็นแก่ตัว ดังนั้น จึงส่งเสริมการแยกตัวจากส่วนรวมของปัจเจกบุคคล ตลอดจนฝากคุณค่าของชีวิตไว้กับกลไกตลาด เป็นต้น

แน่นอน คงปฏิเสธไม่ได้ว่าระบบทุนนิยมโลกและกระแสวัฒนธรรมเสรีในยุคโลกาภิวัตน์ก็มีด้านที่ช่วยปลดปล่อยพันธนาการเก่าๆ อยู่ไม่น้อย หากเรายอมรับว่าการดำรงอยู่ของรัฐบาลและวัฒนธรรมแห่งชาติก็มีด้านที่กดขี่ครอบงำอยู่พอสมควร นอกจากนี้ เงื่อนไขทางวัตถุที่เพิ่มขึ้นทั้งในทางปริมาณและคุณภาพ ก็สามารถสนองความจำเป็นในด้านชีวิตความเป็นอยู่ได้มาก การค้าเสรี อาจจะช่วยทำลายการผูกขาดแบบเก่า อาจจะทำให้ของใช้บางอย่างราคาถูกลง ชีวิตบางด้านของประชาชนสะดวกสบายขึ้น อีกทั้งการก้าวพ้นกรอบคิดเรื่องชาติ บางทีก็อาจช่วยเปิดพื้นที่ให้เกิดจิตสำนึกพี่น้องกับเพื่อนมนุษย์ได้ง่ายขึ้น หรือในอีกด้านหนึ่ง ก็อาจจะปลดปล่อยพลังสร้างสรรค์ในระดับปัจเจกบุคคลได้มากขึ้นโดยไม่ติดอยู่กับกรอบชั้นสูงเพดานใด แต่ก็อีกนั่นแหละ สภาพดังกล่าวถึงจะเป็นไปได้ แต่ก็ยังไม่ใช่อะไรที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ และยังไม่ใช่อันหลักของสถานการณ์ปัจจุบัน

ผลรวมของโลกาภิวัตน์ในประเทศไทย กลายเป็นว่าเกิดพื้นที่รกร้างขึ้นมาอย่างใหญ่หลวง ในด้านวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ผู้คนจำนวนมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนและคนชั้นกลาง ได้ถูกหล่อหลอมโดยระบบการค้าเสรี-ระบบข่าวสารเสรี ให้ติดหล่มอยู่กับวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยมบริโภคนิยม และปัจเจกชนนิยมแบบสุดขั้ว ซึ่งกลายเป็นบ่อทุกขบ่อใหม่ที่ยิ่งหาทางป้ายปืนขึ้นมาไม่ได้

ถึงตรงนี้ผมคงต้องชี้แจงสักเล็กน้อยว่า ผมเองไม่ได้มองข้ามการดำรงอยู่ทางกายภาพของโลกและชีวิต ไม่ได้มองข้ามความจำเป็นที่จะต้องใช้เงื่อนไขทางวัตถุมาแก้ปัญหาหลายอย่างของมนุษย์ และยิ่งไม่ได้มองข้ามการดำรงอยู่ในฐานะปัจเจกบุคคลหรือความสำคัญ ตลอดจนศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพของบุคคล แต่สิ่งเหล่านี้เป็นคนละอย่างกับวัตถุนิยม บริโภคนิยม และปัจเจกชนนิยมแบบสุดโต่ง จนถึงขั้นอยู่คนละสำนักความคิดกัน

แนวคิดวัตถุนิยมนั้นมีขอบเขตปริมาตรของความหมายกว้างใหญ่มาก คือเป็นได้ตั้งแต่อภิปรัชญา วิธีการทางวิทยาศาสตร์ มาจนถึงโลกทัศน์หรือทฤษฎีทางสังคมที่ยืนยันว่า 'วัตถุกำหนดจิต' ส่วนนั้นเราอาจจะต้องเคารพกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ แต่ที่เป็นปัญหาอยู่ในเวลานี้คือความเชื่อแบบหยาบๆ ว่าชีวิตมนุษย์เป็นเพียงการดำรงอยู่ทางกาย หรือการสนองความต้องการทางกายเป็นที่สุด ตรงนี้นับว่าอันตราย เพราะว่าเป็นแนวทางที่ถอยห่างจากความจริงไปไกล ส่วนบริโภคนิยมนั้น แท้จริงก็แตกหน่อมาจากวัตถุนิยมหยาบๆ นั่นเอง มันหมายถึงการวางคุณค่าชีวิตไว้ที่การถือครองหรือเสพใช้สินค้าและบริการอย่างไม่ชอบเขต ทั้งนี้โดยปราศจากการโยงโยงอย่างสิ้นเชิงกับคุณค่าทางจิตใจและทางจิตวิญญาณสุดท้าย ปัจเจกชนนิยมแบบไร้ความรับผิดชอบ หมายถึงการยึดถือความพอใจของตัวเองเป็นเอก ยึดถือตัวเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินคุณค่าของสรรพสิ่ง เห็นผู้อื่นเป็นเพียงเครื่องมือหรือเป็นแค่ 'กรรม' ที่ถูกกระทำโดยตัวเอง ซึ่งเป็นประจักษ์

ผมคงไม่ต้องเอ่ยก็ได้ว่าชุดความคิดเหล่านี้ เมื่อผนึกผนวกเป็นหนึ่งเดียวแล้ว ได้สร้างความทุกข์ให้กับสังคมและตัวบุคคลที่หลงเข้าไปสังกัดมากน้อยแค่ไหน เพราะมันเป็นแนวทางชีวิตที่นำผู้คนไปสู่การดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวอ้างว้าง แปรลกแยกห่างจากตัวเองและผู้อื่น อีกทั้งขัดแย้งต่อความเป็นจริงของเอกภพ ทุกวันนี้ บุคลิกภาพของคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการยืนยันจากงานวิจัยหลายชิ้นจะออกมาคล้ายๆ กัน คือเป็นคนที่ทำทุกอย่างเพื่อสร้างความพอใจส่วนตัว ความแตกต่างเรื่องการปรุงแต่งร่างกายทรงผม ตลอดจนการบริโภคสินค้ายี่ห้อต่างๆ ที่อยู่ในกระแสบริโภคนิยม ไม่นับญาติ ไม่นับมิตรกับใคร ไม่สนใจกิจการบ้านเมือง เจยมเยมต่อความยากลำบากของเพื่อนร่วมชาติ อยากได้ปริญญาแต่ไม่อยากจะเรียนหนังสือ อยากได้ลาภยศสรรเสริญ แต่ไม่อยากจะทำงาน หมกมุ่นเรื่องเพศ จิตใจอ่อนแอแปรปรวน วันดีคืนดี ถ้า

ผิดหวังในเรื่องความรักก็อาจจะฆ่าตัวตายง่ายๆ หรือฆ่าคนอื่น หรือฆ่าที่เดียวพร้อมกันทั้งสองคน

ทั้งหมดนี้อาจจะดูเหมือนเป็นเรื่องของเด็กๆ แต่ผู้ใหญ่จำนวนมากก็ไม่ได้ต่างกันนัก เพียงแต่ว่าการแสดงออกที่เป็นรูปธรรมอาจจะไม่เหมือนกัน ประเด็นหลักอยู่ที่ว่าโลกาภิวัตน์ได้ทำให้ผู้คนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ กลายเป็นปัจเจกชนที่ล่องลอย ไร้ราก ไร้สังกัด ดูภายนอกเหมือนจะเปี่ยมล้นไปด้วยอิสรภาพและความสมบูรณ์พูนสุข แต่ลึกๆ แล้วเจ้าตัวก็รู้สึกได้ว่าข้างในเต็มไปด้วยความว่างเปล่า อ่อนแอ และอับจน ดังนั้นคงไม่ใช่เรื่องแปลกที่สถิติการฆ่าตัวตาย ทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ในประเทศไทย มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ เช่นเดียวกับจำนวนตัวเลขครอบครัวที่หย่าร้าง สถิติการล่องละเมียดทางเพศ การตั้งครุฑในวัยที่ไม่สมควร ยังไม่ต้องเอ่ยถึงสถิติอาชญากรรมที่ใช้ความรุนแรง และจำนวนผู้ใช้ยาเสพติด ทุกคนดูเหมือนจะมีปัญหาไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง อีกทั้งโทษผู้อื่นว่าก่อปัญหาให้ตน

“ปัญหาระดับมูลฐานที่สุดของคนในยุคโลกาภิวัตน์ คือแม้จะตื่นนอนจากการครอบงำของโครงสร้างอำนาจวัฒนธรรมที่รวมศูนย์และกดทับได้ ค่อนข้างเป็นผลสำเร็จ หรือหลุดจากพันธนาการมาได้ในระดับหนึ่ง แต่น่าจะเสียดายตรงที่มติดกับอยู่ที่การครอบงำตัวเอง”

ผมทราบดีว่าที่พูดมาทั้งหมดอาจจะเป็นด้านมืดสักหน่อย แต่โปรดเข้าใจว่านี่ไม่ใช่การหมิ่นประณาม หากเป็นความห่วงใย และเป็นความพยายามที่จะเข้าใจความทุกข์ซึ่งกำลังคลุ้มคลั่งผู้คน ถามว่าใครเล่าจะเป็นผู้แก้ไขปัญหาคือความแปลกแยกดังกล่าว และจะแก้ไขด้วยวิธีใด ต่อเรื่องนี้คงต้องเรียนตรงๆ ว่า ทั้งรัฐและรัฐบาลคงแก้ไขไม่ได้ และระบอบการเมืองการปกครอง ไม่ว่าจะเผด็จการหรือประชาธิปไตยก็แก้ไขไม่ได้ สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะว่าโครงสร้างเหล่านั้น ตลอดจนผู้คนที่เกี่ยวข้อง ไม่ได้ถูกออกแบบมาให้แก้ไขปัญหาในระดับจิตใจและจิตวิญญาณ

อีกสาเหตุหนึ่งเป็นเพราะทั้งรัฐ ทั้งระบอบ และรัฐบาลในยุคโลกาภิวัตน์เอง ก็ตกอยู่ในสภาพอ่อนแอสับสนไม่น้อยไปกว่าภาคสังคม ดังนั้น การมุ่งหวังให้สถาบันการเมืองการปกครองมาแก้ไขปัญหาก็สลับซับซ้อนเช่นนี้ เราคงไม่ต้องเอ่ยถึง

คงไม่ต้องพูดก็ได้ว่าการกลับไปสู่วัฒนธรรมแห่งชาติแบบที่ผ่านมาก็ ‘สายเกินไป’ เช่นกัน เพราะวัฒนธรรมที่รัฐคอยปกป้องสนับสนุน ไม่เพียงมีจุดเน้นอยู่ที่ความสัมพันธ์ทางอำนาจ และมีลักษณะที่ครอบงำมาตั้งแต่แรก หากถึงวันนี้ยังอ่อนแอ ขาดทั้งพลังสร้างสรรค์ของตัวเอง และขาดพื้นที่จะรองรับการสร้างสรรค์ที่เป็นอิสระ จริงอยู่ ปัญหาในยุคโลกาภิวัตน์นั้นมีมากมายหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสงครามที่ไร้ขอบเขต ความยากจน ความรุนแรงทางสังคม ความพังพินาศของสิ่งแวดล้อม มลภาวะ หรือความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ อันเนื่องมาจากพฤติกรรมทำลายโลก แต่ถ้าเราสับสนไปจนถึงต้นตอของปัญหาร้ายแรงเหล่านี้ ก็จะไม่พบว่ามีที่มาจกจิตใจที่ไม่สมดุลของมนุษย์เอง

ในความเห็นของผม คิดว่าในสถานการณ์เช่นนี้ การกอบกู้จิตวิญญาณหรือสร้างสันติสุขให้บังเกิดในดวงจิตของผู้คน อาจจะทำได้ แต่ทำโดยวิธีทางการเมืองล้วนๆ ไม่ได้ แม้ว่าการปฏิรูปการเมืองและปฏิรูปทางเศรษฐกิจให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้น อาจจะเป็นความจำเป็นที่ต่อเนื่อง กระทั่งอาจจะมีส่วนเกื้อกูลวิถีชีวิตที่สมดุลก็ตาม ปัญหาระดับมูลฐานที่สุดของคนในยุคโลกาภิวัตน์ คือแม้จะตื่นนอนจากการครอบงำของโครงสร้างอำนาจวัฒนธรรมที่รวมศูนย์และกดทับได้ ค่อนข้างเป็นผลสำเร็จ หรือหลุดจากพันธนาการมาได้ในระดับหนึ่ง แต่น่าจะเสียดายตรงที่มติดกับอยู่ที่การครอบงำตัวเอง ดังนั้น อิสรภาพที่ได้มา จึงไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

พูดอย่างรวบรัดก็คือว่า การถ่วงดุลด้านมืดของยุคโลกาภิวัตน์ จะทำได้ก็โดยการกอบกู้สติสัมปชัญญะของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อเท่านั้น ซึ่งสามารถดำเนินการได้ ทั้งใน

ระดับบุคคล และเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือเป็นทั้งสองอย่างประสานกัน
ตรงนี้แหละที่ทำให้ผมคิดว่า เรามีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องฟังฟังพุทธธรรม
เพราะพุทธธรรมเป็นคำสอนที่ฟังเข้าไปสู่การปลดปล่อยบุคคลออกจากกรอบงำ
ตัวเองเป็นสำคัญ อันนี้ไม่ได้หมายความว่าผมเพียงใช้ตรรกะหยาบๆ มาอธิบาย
ความเห็น หากเป็นข้อเสนอจากเงื่อนไขความเป็นจริง ซึ่งประกอบด้วยทั้งความ
จำเป็นและความเป็นไปได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ในแง่ของความจำเป็น ผมได้พูด
มามากแล้ว แต่ในแง่ของความเป็นไปได้ หมายความว่าอย่างไร...หมายความว่า ใน
สถานการณ์ที่เราเผชิญอยู่นี้ เราสามารถเชิญพุทธธรรมไปเกาะเกี่ยวกับพลัง
สร้างสรรค์ที่มีอยู่ได้โดยไม่ใช้เรื่องเพื่อฝัน โอกาสมีอยู่จริง และเป็นรูปธรรม

เงื่อนไขข้อแรก ดังที่กล่าวมาแล้ว ปัญหาที่มนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์เผชิญอยู่ เป็น
ปัญหาในระดับจิตวิญญาณ ดังนั้น จึงตรงกับประเด็นหลักๆ ที่พระพุทธองค์เคย
ค้นคว้าและหาคำตอบ หากพูดเป็นภาษาชาวบ้านก็คือ ผู้คนป่วยเป็นโรคที่เรามียา
รักษาได้โดยตรง เงื่อนไขที่สอง โลกาภิวัตน์ไม่ได้มีแต่ด้านลบอย่างเดียว หากยังมี
ด้านบวกที่เอื้อต่อการเผยแผ่พุทธธรรมและการปฏิบัติธรรมด้วย เราต้องอาศัยด้าน
บวกของโลกาภิวัตน์ อันประกอบด้วย เทคโนโลยีการสื่อสาร ความเพียบพร้อมด้วย
เงื่อนไขทางวัตถุสำหรับเกื้อหนุนการทำงานและการใช้ชีวิต จิตสำนึกที่ข้ามพรมแดน
ไปเชื่อมโยงกันในกลุ่มมนุษย์และเสรีภาพในการสร้างสรรค์ปัจเจกภาพของปัจเจก
บุคคล มาช่วยลดทอนด้านมืด ซึ่งในการเคลื่อนไหวทิศทางนี้ เราสามารถส่งทอด
ข่าวสารให้เพื่อนมนุษย์ได้สะดวกกว่าเดิมมาก

สุดท้าย ถ้ากล่าวเฉพาะเงื่อนไขพิเศษของสังคมไทย ก็ต้องถือว่าเรามีคลังปัญญา
ของพุทธธรรมเก็บไว้อย่างล้นเหลือ แม้ว่าที่ผ่านมา คนจำนวนมากยังไม่ได้ใช้
ประโยชน์ข้อได้เปรียบตรงนี้ก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี คงต้องยอมรับว่า ตั้งแต่พระพุทธเจ้า
เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว นับได้กว่า 2,500 ปี คำสอนของพระองค์ ไม่เพียง
ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันเท่านั้น หากยังได้การตีความย้ำเน้น แตกต่างกัน
อยู่บ้าง ทั้งในยุคสมัยที่ต่างกัน และในดินแดนที่ต่างกัน ในจุดนี้ ผมคงต้องเอ่ยถึง
ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธธรรมกับยุคโลกาภิวัตน์เสียเลย เพราะว่าในกระแสโลกาภิ
วัตน์ การเผยแผ่พุทธธรรมและการศึกษาพุทธธรรม ตลอดจนการสมาทานพุทธ
ธรรม ย่อมจะได้รับผลกระทบจากยุคสมัยเช่นเดียวกัน

เท่าที่ผมสังเกตเห็นด้วยสายตาจำกัด การศึกษาพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์มี
ลักษณะแตกต่างจากสมัยจารีตประเพณีอยู่ 5 ประการ คือ **หนึ่ง** เป็นการศึกษาและ
ปฏิบัติตนอกวัดมากขึ้น **สอง** เป็นการตีความอิสระโดยปัจเจกบุคคลมากขึ้น **สาม**
ได้รับการยอมรับนับถือโดยประชาชนในประเทศที่ไม่ได้มีพุทธศาสนาเป็นศาสนา
หลักของชาติมากขึ้น โดยเฉพาะประเทศในซีกโลกตะวันตก **สี่** มีลักษณะบูรณาการ
ระหว่างนิกายมากขึ้น และ **ห้า** มีการนำไปเทียบเคียงและเกี่ยวโยงกับองค์ความรู้
แบบอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวิทยาศาสตร์และสำนักคิดทางจิตวิญญาณ
ต่างๆ

สำหรับประการแรกและประการที่สอง คงเป็นที่ประจักษ์อยู่แล้ว ทุกวันนี้แม้คน
จำนวนมากจะหมกมุ่นอยู่ในโลกีย์จิต แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยที่หันมาศึกษาพุทธ
ธรรม และปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วยตนเอง สำนักวิปัสสนาอกวัด
เกิดขึ้นมากมายหลายแห่ง โดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในภูมิประเทศอันสงบวิเวก หลักสูตร
ศึกษาและปฏิบัติธรรมระยะสั้นถูกนำมาเสนอให้กับผู้ที่สนใจทั่วไป อีกทั้งพระธรรมคำ
สอนของพระพุทธเจ้าก็ถูกนำมาตีความและตีพิมพ์เผยแพร่ตามร้านหนังสือ ซึ่งหาได้
โดยง่าย ยังไม่ต้องเอ่ยถึงการเปิดพื้นที่ให้พุทธธรรมมากขึ้นในสื่อแขนงต่างๆ สภาพ
ดังกล่าวนับว่าช่วยเหลือเกื้อกูลปัจเจกบุคคลที่กำลังแสวงหาคำตอบในทิศทางนี้เป็น
อย่างยิ่ง

**“การถ่วงดุลด้านมืดของยุคโลกาภิวัตน์
จะทำได้ก็โดยการกอบกู้สติสัมปชัญญะของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อเท่านั้น
ซึ่งสามารถดำเนินการได้ ทั้งในระดับบุคคล และเป็นการเคลื่อนไหวทาง
สังคม**

หรือเป็นทั้งสองอย่างประสานกัน”

ในปัจจุบัน ไม่เพียงแต่เราจะสามารถหาอ่านคำสอนของปราชญ์และวีปัสณาจารย์ฝ่ายสงฆ์ได้โดยง่ายเท่านั้น แม้แต่งานของธรรมาจารย์ฝ่ายฆราวาสก็มีอยู่ไม่น้อย การดำรงอยู่ของสำนักปฏิบัติธรรมและผู้ธรรมของฝ่ายฆราวาส ตลอดจนตำราพุทธธรรมที่เผยแพร่ทั่วไปเหล่านี้ นับว่าช่วยย่นย่อระยะทางระหว่างคนธรรมดาจากคำสอนของพระพุทธองค์ได้มากขึ้น อีกทั้งยังถูกกับจริตของคนยุคปัจจุบันที่มีกปฏิเสชขั้นตอนพิธีที่ต้องแบบเก่า และอยากเลือก อยากคิดอะไรด้วยตนเอง ขณะเดียวกันสภาพเช่นนี้ก็สะท้อนระยะห่างระหว่างมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์กับพุทธศาสนาที่เป็นทางการพอสมควร ซึ่งจะโทษฝ่ายแรกฝ่ายเดียวคงไม่ได้ ทุกวันนี้ แม้เราจะมีวัดดีๆ พระดีๆ อีกเป็นจำนวนมาก แต่ก็คงต้องยอมรับว่าพลังของศาสนาที่เป็นทางการในการดึงดูดผู้คนเข้ามาไว้ภายใต้ร่มศีลธรรม ได้ลดลงกว่าแต่ก่อน ยังไม่ต้องเอ่ยถึงว่าศาสนาเองก็ได้รับผลกระทบจากความเคลื่อนไหวทางโลกมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ที่วัดและพระจำนวนหนึ่งถูกแปรรูปให้มารับใช้จริตทางไสยศาสตร์ของคนชั้นกลาง ซึ่งฉาบทอเอาไว้ด้วยความโลภทางวัตถุธรรม มากกว่าจะเป็นการแสวงหาภาวะหลุดพ้นใดๆ

ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งของพุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการเผยแพร่จากประเทศของชาวพุทธในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปสู่โลกตะวันตกในอัตราที่เข้มข้นรวดเร็ว ซึ่งส่งผลสะท้อนกลับมาถึงซีกโลกตะวันออกอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น พุตกัมตามความจริง ชาวตะวันตกได้สัมผัสพุทธธรรมมานาน การขยายอำนาจมาถึงอินเดียของอเล็กซานเดอร์มหาราชมีส่วนอย่างมากในการเปิดทางให้พุทธศาสนาเผยแผ่ไปสู่เอเชียกลาง และบันทึกการสนทนาธรรมระหว่างพญามิลินท์ผู้เป็นเจ้าของกรีกกับพระนางเกษมเถระก็กลายเป็นตำราคลาสสิกเล่มหนึ่งของชาวพุทธซึ่งตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี เมื่อกล่าวถึงประวัติศาสตร์สมัยใหม่ หากเราไม่นับการอพยพของชาวจีนชาวญี่ปุ่นไปสู่ทวีปอเมริกาเหนือ ซึ่งนำวัฒนธรรมประเพณีแบบชาวพุทธติดตัวไปด้วย ก็คงต้องถือว่าความสนใจพุทธศาสนาของชาวตะวันตกเริ่มต้นใหม่อีกครั้งในศตวรรษที่ 19 และต่อเนื่องมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งในตอนแรก จำกัดวงอยู่ในหมู่ปัญญาชน ยกตัวอย่างเช่น ในปลายศตวรรษที่ 19 เฮนรี เดวิด ธอโร ได้แปลพระสูตรจากภาษาฝรั่งเศสมาเป็นภาษาอังกฤษ, เฟรดริช นิทเช นักปรัชญาคนสำคัญ ก็เคยกล่าวยกย่องพุทธศาสนาไว้ในงานของเขา ในปี ค.ศ.1895 และต่อมาในปี 1924 มีการก่อตั้งพุทธสมาคมแห่งลอนดอนขึ้น หลังจากนั้นอีก 3 ปี ก็มีการตีพิมพ์คัมภีร์มรณศาสตร์แห่งทิเบตออกเผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษเป็นครั้งแรก เป็นต้น

จากนั้น พอถึงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 พุทธธรรมในโลกตะวันตกก็ได้รับการเผยแพร่กว้างขวางออกไปอีก ในปี ค.ศ.1959 ชูชุกิ อิโรชิ ได้เริ่มเปิดอบรมธรรมะของฝ่ายเซนที่ซานฟรานซิสโก และในปี 1965 ภิกษุจากลังกาจำนวนหนึ่งก็ได้สร้างพุทธวิหารขึ้นที่กรุงวอชิงตันดีซี ต่อจากนั้น การเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพในอินโดจีนซึ่งนำโดยหลวงพ่อดิชนันทันท์ กับเหตุการณ์ที่ชาวทิเบตจำนวนมหาศาล รวมทั้งองค์พระประมุขดาไลลามะต้องลี้ภัยจากการยึดครองของจีน ได้ส่งผลใหญ่หลวงต่อการนำพุทธธรรมไปหยั่งรากในโลกตะวันตก สภาพทั้งหมดนี้ได้ให้กำเนิดทั้งวัดและพระสงฆ์ ตลอดจนธรรมาจารย์ฆราวาสที่เป็นชาวตะวันตกเอง จนอาจกล่าวได้ว่าพระรัตนตรัยมีที่ประดิษฐานอย่างมั่นคงแล้วในซีกโลกนั้น

อย่างไรก็ดี แม้เราไม่อาจลบล้างคุณูปการของบุคคลอย่างท่านดาไลลามะ หลวงพ่อนันทันท์ อาจารย์ชูชุกิ ท่านเชอเกียม ตรุงปะ ท่านโซเกียล รินโปเช และอีกหลายๆ ท่านที่พำรสอนชาวตะวันตกให้เข้าใจมรรคผลวิธีของชาวพุทธ แต่ก็คงต้องยอมรับว่าการที่พุทธธรรมได้หยั่งรากในโลกตะวันตกได้ส่วนหนึ่ง เป็นเพราะชาวตะวันตกเองได้เผชิญกับปัญหาต่างๆ จากการพัฒนาด้านวัตถุมาก่อนเรา ไม่ว่าจะปัญหาความเจ็บเหงาของชีวิต ความรุนแรงของสังคม ตลอดจนปัญหาพิษภัยต่างๆ จากการล่มสลายของสิ่งแวดล้อม เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องสมเหตุสมผลที่พวกเขาต้องหันมาหาหลักธรรมซึ่งเน้นความสมถะสันโดษ และครรลองชีวิตีสร้าง

ความสงบสันติขึ้นภายในตัวเอง ด้วยตัวเอง

เมื่อไม่นานมานี้มีบันทึกเล่มหนึ่ง ซึ่งสะท้อนภาพความเจ็บปวดของชาวตะวันตกได้เป็นอย่างดี ผู้เขียนเป็นพระเซนชาวอเมริกัน ชื่อ 'เคลาด์ อันชิน โทมัส' (Claude Anshin Thomas) ส่วนหนังสือของท่านชื่อ At Hell's Gate หรือ 'ปากประตูนรก' ท่านโทมัสผู้นี้เคยเป็นทหาร ถูกส่งไปรบในสงครามเวียดนาม และมีส่วนในการสังหารชีวิตชาวเวียดนามหลายร้อยคน ท่านเคยได้รับเหรียญกล้าหาญชั้นสูงของสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก แต่หลังจากปลดประจำการ ปรากฏว่าสงครามในใจท่านกลับไม่ยอมสงบตาม ท่านไม่สามารถใช้ชีวิตแบบคนปกติธรรมดาได้ เพราะความรุนแรงในชีวิตได้ตามมาหลอกหลอน ท่านโทมัสได้กลายเป็นคนเครียด นอนไม่หลับอย่างต่อเนื่อง มีอารมณ์ฉุนเฉียวและหวาดระแวงตลอดเวลา กลายเป็นคนล้มเหลวในชีวิตครอบครัว ทำงานที่ไหนไม่ได้ และเสียงที่จะเสียดู้อยู่ไม่น้อย

จนกระทั่งวันหนึ่ง ท่านโทมัสมีโอกาสได้ไปศึกษาพุทธธรรม และฝึกภาวนาอยู่ที่หมู่บ้านพลัม ในฝรั่งเศส ของหลวงพ่อนัชนันท์ จึงได้เรียนรู้ที่จะสรุปกรรม ทำความเข้าใจจิตของตนเอง และค่อยๆ สงบลง สุดท้าย ท่านได้กลับมาบวชเป็นพระเซน ในนิกายโซโตที่อเมริกา และกลายเป็นพระที่เอาการเอางานในการเผยแผ่พุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องอหิงสธรรม ซึ่งคัดค้านการใช้ความรุนแรง แน่นนอน ผลจากการที่พุทธธรรมได้หยั่งรากอย่างมั่นคงในโลกตะวันตก ทำให้เกิดอานิสงส์กลับมาถึงโลกตะวันออกด้วย

ข้อแรก คือ การเผยแผ่ธรรมะอย่างกว้างขวางเป็นภาษาสากล ทำให้เราได้มีโอกาสศึกษาการตีความพุทธธรรมของฝ่ายต่างๆ ซึ่งปกติเข้าถึงได้ยากมาก เนื่องจากอุปสรรคทางด้านภาษา กล่าวคือในปัจจุบัน นอกเหนือจากตำราของเถรวาทที่มีอยู่แล้ว เรายังสามารถอ่านงานสำคัญๆ ของฝ่ายมหายานได้ โดยไม่ต้องรู้ภาษาสันสกฤต สามารถศึกษาวิชรญาณได้ โดยไม่ต้องรู้ภาษาทิเบต อ่านคำสอนของเซนได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่ต้องรู้ภาษาญี่ปุ่นหรือภาษาจีน ยิ่งไปกว่านั้น การมีต้นฉบับเป็นภาษาอังกฤษ ยังทำให้ง่ายขึ้นต่อการแปลคำสอนเหล่านี้เป็นภาษาไทย

ข้อต่อมา ผลจากการรับพุทธธรรมของฝ่ายตะวันตกอีกอย่างหนึ่งก็คือ โดยวิธีการเรียนรู้ของชาวตะวันตกเอง พวกเขาจำเป็นต้องสกัดส่วนที่เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนจิตกรรมต่างๆ ที่ติดมากับคำสอนของนิกายทั้งหลาย ออกไปมากพอสมควร กระทั่งในบางกรณีก็ต้องกลั่นกรองเอาอคติระหว่างนิกายออกไปด้วย เพื่อให้ได้เนื้อแท้ของพระธรรมที่เป็นเหตุเป็นผล และประยุกต์เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของโลกซีกนั้นได้ง่ายขึ้น ผลที่ออกมาคือการบูรณาการคำสอนนิกายต่างๆ เข้าหากัน อ้างอิงซึ่งกันและกันได้โดยไม่มี ความรังเกียจเดียดฉันท์และตรวจสอบได้ถ้าทำได้โดยไม่ว่าเป็นเรื่องละเอียดล่องเกิน พุดง่ายๆ คือพวกเขาศึกษาธรรมะตามประเพณีของ Liberal Education หรือการศึกษาเสรี ซึ่งเป็นระเบียบทางปัญญาของฝ่ายตะวันตกมานับศตวรรษ

**"จุดอ่อนที่สุดของวิทยาศาสตร์ อยู่ตรงที่ไม่สามารถเข้าใจมนุษย์เท่ากับสิ่งนอกตัวมนุษย์
มืองค์ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ ไม่พ้นเรื่องร่างกาย
ไม่เข้าใจ กระทั่งปฏิเสธการดำรงอยู่ของจิตและจิตวิญญาณ
ช่องว่างตรงนี้ ด้านหนึ่งทำให้วิทยาศาสตร์แก้ปัญหาได้ไม่ครบถ้วน
ขณะเดียวกันก็ทำให้มีพื้นที่ว่างสำหรับศาสนา ที่จะเข้าไปเยียวยาผู้คน"**

ตามความเห็นของผม หนังสือเล่มหนึ่งซึ่งสะท้อนแนวโน้มในด้านนี้ไว้เป็นอย่างดีคือหนังสือชื่อ 'ธรรมะมีหนึ่งเดียว' – One Dharma: The Emerging Western Buddhism ซึ่งเขียนโดย โจเซฟ โกลด์สไตน์ วัชรญาณจารย์คนแรกที่เป็นชาวอเมริกัน ผู้เคยศึกษาพุทธธรรมทั้งจากอาจารย์ไทย อาจารย์พม่า ซึ่งอยู่ฝ่ายเถรวาท ศึกษาวิชรญาณจากครูทิเบต ตลอดจนศึกษาเซนจากอาจารย์ญี่ปุ่นและเกาหลี ในบทนำของ

หนังสือเล่มนี้ อาจารย์โกลด์สไตน์ได้เขียนไว้อย่างชัดเจนว่า

“ลักษณะพิเศษของยุคสมัยปัจจุบัน ไม่ได้อยู่ที่ตะวันออกกับตะวันตกได้มาพบกัน เท่านั้น อาจยังอยู่ที่สำนักนิกายต่างๆ ของเอเชีย มาพบกันเป็นครั้งแรกในรอบหลาย ศตวรรษ โดยพบกันในโลกตะวันตก ผลจากการปะทะสังสรรค์ของคำสอนเก่าแก่ เหล่านี้ ทำให้เกิดสิ่งที่เราอาจจะเรียกได้ว่า ‘พุทธศาสนาของฝ่ายตะวันตก’ เราไม่ได้ ถูกจำกัดโดยข้อห้ามต่างๆ ของวัฒนธรรมเอเชีย อีกทั้งยังได้รับการเสริมพลังจาก สังคมที่สนับสนุนให้มีการตรวจสอบไต่สวน เราจึงเต็มใจที่จะรับเอาสิ่งดีๆ จากทุก สำนักนิกาย มาผนวกกับประสบการณ์ภาคปฏิบัติของเรา”

ไม่เพียงแต่แนวโน้มข้างต้นจะเด่นชัดในซีกโลกตะวันตก ในประเทศไทยเราเอง การ น้อมศึกษาพุทธธรรมจากสำนักอื่นที่ไม่ใช่เถรวาท ไม่ว่าจะท่านจะชอบหรือไม่ก็ตาม กลายเป็นเรื่องธรรมดามากขึ้นเรื่อยๆ แน่ละ เรื่องนี้จริงๆ แล้ว ท่านอาจารย์พุทธทาส เคยบุกเบิกมาก่อนสมัยโลกาภิวัตน์ ด้วยการแปลคัมภีร์เขนคลาสสิก อย่าง ‘ฮวงโต’ กับ ‘สูตรเว่ยหล่าง’ ออกเผยแพร่ ตั้งแต่กว่า 50 ปีที่แล้ว อีกทั้งยังนำแนวคิดเรื่อง ‘สัจจะ’ หรือ ‘ความว่าง’ ของมหาญาณ มาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการบรรยาย ธรรมของท่าน

ยังไม่ต้องเอ่ยว่า ผลงานของฝ่ายขรวาส เช่น งานแปลคัมภีร์มหายานของอาจารย์ เสถียร โพธิ์นันทะ ก็ได้ทำไว้นานแล้วเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เราคงต้องยอมรับ ว่า ในระยะหลังนี้ การนำคัมภีร์โบราณ ตลอดจนจตุรารธรรมะของฝ่ายทิเบตและเขนมา แปลเป็นภาษาไทย ได้ดำเนินไปอย่างกว้างขวางกว่าเดิมมาก จนกลายเป็นเรื่อง ธรรมดาที่ผู้แสวงหาในยุคปัจจุบันจะคุ้นเคยกับพระนิพนธ์ของท่านดาไลลามะ คุ้นเคยกับปรัชญาปารมิตาฉบับต่างๆ คุ้นเคยกับคำสอนของท่านนัซฮันท์ อ่านงาน ของเชอเกียม ตรุงปะ, โขเกียล รินโปเช และท่านอื่นๆ ราวกับเป็นครูบาอาจารย์ที่ เรารู้จักดี

แน่นอน เราคงต้องขอขอบคุณผู้แปลที่เปี่ยมไปด้วยศรัทธาและความเออาการ อย่างคุณพจนาน จันทรสันติ, ท่านไพศาล วิสาโล, อาจารย์สดใส ชันติวงษ์ และ ท่านอื่นๆ อีกหลายท่านที่ช่วยให้คนไทยเข้าถึงทางปัญญาเหล่านี้ได้ง่ายขึ้น อีกทั้ง ต้องขอชื่นชมสำนักพิมพ์อย่างโกมลคิมทองและสวนเงินมีมา ที่ลงมือลงแรงใน ด้านนี้มากกว่าใคร ส่วนคุณูปการของท่านอาจารย์สุลักษณ์นั้น แม้ผมไม่เอ่ยถึง ก็ เป็นที่ประจักษ์อยู่แล้ว

สำหรับผู้ถนัดภาษาอังกฤษ จะพบว่าคำสอนดั้งเดิมของเขน ได้ถูกแปลออกมาเป็น ภาษาดังกล่าวหมดแล้ว งานคลาสสิกของท่านเออี โตเจิน ปรมจารย์เขนใน คริสตศตวรรษที่ 13 เรียวกโซ โบเงินโซ ซึ่งครั้งหนึ่งแทบสาบสูญไปจากประเทศ ญี่ปุ่น บัดนี้กลายเป็นหนังสือที่วางขายอยู่กลางศูนย์การค้า ในแถวเดียวกับโพธิสัตว์ จรรย์ารวัฒน์ ของท่านศานติเทวะ มาธยมิกการิกาของท่านนาคารชุน ตลอดจนคำ สอนของหลวงปู่มั่น หลวงพ่อชา ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุและครูธรรมฝ่ายเถรวาทอื่นๆ ก็หาอ่านได้ในภาคภาษาอังกฤษเช่นเดียวกัน เรื่องดีสำหรับการขยายขอบ ฟ้าในด้านการศึกษาพุทธธรรมของชนรุ่นหลังมีอยู่มาก ในการน้อมรับคำสอนของ ฝ่ายมหายานนิกายต่างๆ ทำให้การติดชอกกับวิถีท้องถิ่นต่างๆ น้อยลง การเปิดประตู กว้างให้ผู้คนศึกษาระดมด้วยตนเองเช่นนี้ ไม่เพียงเพิ่มพลังให้พุทธธรรม หากยัง สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันด้วย

ประเด็นสุดท้าย เป็นเรื่องฐานะของพุทธธรรมต่อองค์ความรู้อื่น ต่อเรื่องนี้ เท่าที่ผม สังเกตพบมีอยู่ 2 กรณี คือกรณีแรก คำสอนของพระพุทธองค์ถูกนำไปเปรียบเทียบ กับวิทยาศาสตร์มากขึ้น และกรณีที่สอง พุทธธรรมถูกนำไปใช้อ้างอิงโดยผู้แสวงหา ทางด้านจิตวิญญาณมากขึ้น ไม่ว่าจะผู้หนึ่งจะเป็นชาวพุทธหรือไม่ก็ตาม กล่าวถึงกรณี แรก ที่จริงก็ไม่ใช่ว่าเรื่องแปลก เพราะวิทยาศาสตร์มีฐานะเป็นศาสนาหลักของคนยุค ปัจจุบัน และเป็นรากฐานของแนวคิดวัตถุนิยม ตั้งแต่ระดับปรัชญาวิชาการ ลงมาถึง ระดับสามัญ

ในเมื่อพุทธธรรมมีฐานะโดดเด่นขึ้นในสากล การแลกเปลี่ยนมุมมองและการทดสอบ กันและกันจึงเกิดขึ้นเป็นธรรมดา นอกจากนี้ก็ต้องยอมรับว่า แม้วิทยาศาสตร์จะให้

ความกระจ่างเกี่ยวกับโลกและจักรวาลไว้อย่างมหาศาล และมีคุณูปการใหญ่หลวง ต่อการพัฒนาเทคโนโลยีซึ่งปรับปรุงแก้ไขในการดำรงชีพของคนเรา แต่จุดอ่อนที่สุดของวิทยาศาสตร์ อยู่ตรงที่ไม่สามารถเข้าใจมนุษย์เท่ากับสิ่งนอกตัวมนุษย์ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ ไม่พินเรื่องราวร่างกาย ไม่เข้าใจ กระทั่งปฏิเสธการดำรงอยู่ของจิตและจิตวิญญาณ ช่องว่างตรงนี้ ด้านหนึ่งทำให้วิทยาศาสตร์แก้ปัญหาได้ไม่ครบถ้วน ขณะเดียวกันก็ทำให้มีพื้นที่ว่างสำหรับศาสนา ที่จะเข้าไปเยียวยาผู้คนรวมทั้งพุทธศาสนาด้วย

ถามว่า แล้วพุทธธรรมต่างจากคำสอนอื่นตรงไหน จึงดึงดูดการเทียบเคียงกับวิทยาศาสตร์มากกว่าคำสอนของศาสนาอื่นๆ ในความเห็นของผม เป็นเพราะว่าพุทธธรรมไม่ใช่ความเชื่อแบบเทวนิยม ด้วยความเคารพ ไม่ได้รังเกียจศาสนาที่มีความเชื่อด้านนี้ รวมทั้งพุทธธรรมยังยืนยันว่าคำสอนทั้งหมด เป็นไปตามความจริงที่ดำรงอยู่โดยธรรมชาติ กล่าวทำให้พิสูจน์และทดสอบได้ด้วยประสบการณ์จริง เพียงแต่ว่าจุดเน้นของพุทธธรรมอยู่ที่โลกด้านใน เป็นมรรควิธีในการสำรวจตัวเอง อาศัยจิตสำนึกชั้นสูงมาควบคุมและตัดแปลงตนเอง สุดท้ายข้ามพ้นตนเอง หรือจิตสำนึกแห่งตัวตน ด้วยสมมติฐานง่ายๆ แต่เข้าใจยาก คือ 'ตัวตนไม่มีจริง' จะว่าไปตรงนี้ อาจจะเป็นจุดโต้แย้งที่สตรระหว่างชาวพุทธกับนักวิทยาศาสตร์ ในขณะที่หลายๆ ด้านอาจจะเห็นพ้องต้องกัน

ยกตัวอย่างเช่น ในหนังสือเล่มล่าสุดของท่านดาไลลามะ ชื่อ 'จักรวาลในหนึ่งอะตอม' The Universe in a Single Atom ท่านได้แสดงความรอบรู้ในเรื่องวิทยาศาสตร์ได้อย่างน่าอัศจรรย์ยิ่ง อีกทั้งเห็นด้วยและเห็นคุณค่าของวิทยาศาสตร์ในหลายๆ ด้าน แต่พอมาถึงประเด็นของจิตและจิตสำนึก ท่านยังเห็นว่าวิทยาศาสตร์สำรวจความจริงไม่ครบ เน้นแต่ความจริงทางภาวะวิสัย มองข้ามความจริงทางอัตตวิสัย ดังนั้น เมื่อมีการศึกษาเรื่องความรู้สึกนึกคิด วิทยาศาสตร์จึงพยายามทำความเข้าใจจิตสำนึกในแง่ของกระบวนการทางสมองเท่านั้น พุดอีกแบบหนึ่งก็คือทำให้การมีอยู่ของจิตกลายเป็นแค่วัตถุ ตามคตินิยมลדתอนนั้นเอง

“ตามข้อสรุปของวิลเบอร์ การข้ามพ้นจิตสำนึกของตัวตนไปสู่ระดับจิตที่ละเอียดขึ้น และจิตสำนึกที่ไร้ตัวตน เป็นหนึ่งเดียวกับโลกกับจักรวาลนั้น ก็อาศัยแบบแผนเช่นเดียวกับพัฒนาการของจิตสำนึก ตั้งแต่วัยทารกสู่วัยผู้ใหญ่ นั่นเอง คืออาศัยจิตใหม่ไปแก้ไขสำนึกเก่า และบูรณาการมาไว้ภายใต้ภาวะสูงสุดที่เจ้าตัวมาถึง”

พุดอีกแบบหนึ่งคือวิทยาศาสตร์ศึกษาจิตในฐานะการทำงานของกายเนื้อล้วนๆ ซึ่งในทางพุทธธรรมถือว่าเป็นไปไม่ได้ ขัดแย้งกับความจริง ก่อนหน้านี้อาจารย์ประยุตต์ ปยุตโต ปราชญ์ทางฝ่ายเถรวาทของไทยก็ได้เปรียบเทียบจุดเหมือนจุดต่างระหว่างพุทธธรรมกับวิทยาศาสตร์ไว้อย่างลึกซึ้ง และโดยพื้นฐานแล้วทัศนคติของท่านก็ไม่ต่างจากองค์ดาไลลามะ คือเห็นว่าวิทยาศาสตร์ยังมองความจริงได้ไม่ครบ เพราะวิทยาศาสตร์พิจารณาเฉพาะ "ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นทางอินทรีย์ 5 หรือประสาททั้งห้าเท่านั้น แต่พุทธศาสนาเอาอินทรีย์ที่ 6 ด้วย แต่ทางวิทยาศาสตร์ไม่ยอมรับอินทรีย์ที่ 6 แต่พุทธศาสนาถือว่าอินทรีย์ที่ 6 ก็พิสูจน์ความจริงได้”

ในหลักประเด็นนี้ ผมเลือกข้างฝ่ายพุทธ แต่ตัวเองก็ไม่มีความรู้พอที่จะอธิบายเพิ่มเติมเฉพาะหน้า และสิ่งที่ผมอยากตั้งข้อสังเกตไว้ก็คือ ในหัวข้อโต้แย้งดังกล่าวฝ่ายพุทธธรรมดูจะมีพลังกว่ามาก เพราะวิทยาศาสตร์เองไม่สามารถอธิบายเรื่องราวของจิตใจและจิตวิญญาณได้อย่างสมบูรณ์ ยิ่งไม่ต้องพูดถึงมรรควิธีในการสร้างความสงบภายในให้กับตัวมนุษย์ พุดเช่นนี้แล้วทำให้ผมต้องรีบเอ่ยถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธธรรมกับวิทยาศาสตร์ในอีกมิติหนึ่ง ซึ่งจะเน้นไปในด้านเชื่อมโยงผสมผสาน หรือพุดง่ายๆ ก็คือใช้ความรู้ทั้งวิทยาศาสตร์และพุทธธรรมมาสร้างองค์รวมความรู้ให้กับมนุษย์ โดยนำทั้งสองอย่างมาส่งเสริมกัน

ยกตัวอย่างเช่น เมื่อหลายปีก่อน 'เคน วิลเบอร์' (Ken Wilber) นักคิดชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่ง ได้เขียนหนังสือชื่อ The Atman Project และในหนังสือเล่มดังกล่าว เขาได้พิสูจน์ได้อย่างน่าเชื่อถือว่าพัฒนาการทางจิตวิญญาณของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการตามธรรมชาติ การข้ามพ้นตัวตนหรืออีโก้ (Ego) ไปสู่สภาวะไร้ตัวตน หรือ 'จิตนิพพาน' ไม่เพียงเป็นไปได้ หากยังเกิดขึ้นแล้วจริงๆ ในหมู่ोरยบุคคล และถือเป็นพัฒนาการขั้นสูงสุดของมนุษย์เรา

ในหนังสือเล่มนี้ เคน วิลเบอร์ ได้ย้อนรอยจิตวิเคราะห์ตามหลักวิทยาศาสตร์ตะวันตก ด้วยการชี้ให้เห็นว่าศาสตร์ดังกล่าวศึกษาเรื่องจิตของมนุษย์เอาไว้ครึ่งเดียว ผลการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์สรุปได้กว้างๆ ว่า ช่วงเป็นทารกแรกเกิด มนุษย์เราไม่มีสำนึกแยกตัวเองออกจากโลกภายนอก จากนั้นเมื่อเจริญวัยขึ้นอีกขั้นหนึ่งก็จะแยกตัวเองในทางกายภาพออกจากสิ่งแวดล้อมได้ และสร้างอัตตาทางกาย หรือ Body Ego ทำให้มีพฤติกรรม ตลอดจนข้อเรียกร้องต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องความต้องการทางกายเป็นหลัก ครั้นเติบโตขึ้นเป็นหนุ่มสาวก็จะสร้างตัวตนด้วยความคิดต่างๆ ขึ้นอีกขั้นหนึ่ง ถือเป็นอัตตาทางจิต หรือ Mind Ego จากนั้นก็จะผสมผสานขั้นตอนที่ผ่านมามีทั้งหมดเข้าหากัน เป็นตัวตนที่ลงตัวขึ้น ซึ่งเป็นอัตตาแบบที่เราเห็นกันอยู่ทั่วไป

โดยทั่วไปแล้ว ความรับรู้ของวิทยาศาสตร์กระแสหลักหยุดอยู่แค่นี้ อย่างไรก็ดี วิลเบอร์ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่วิทยาศาสตร์สำรวจมาทั้งหมด เป็นแค่พัฒนาการของจิตในระดับธรรมดา แท้จริงแล้ว มนุษย์สามารถเดินทางต่อไปได้ในเส้นทางเดียวกันนี้ เพราะในกระบวนการเติบโตของจิตสำนึกตามขั้นตอนต่างๆ แบบแผนของมันมีอยู่ว่ามนุษย์จะอาศัยตัวตนในขั้นตอนใหม่ไปแก้ไขเปลี่ยนแปลงตัวตนเก่า รวมทั้งผนวกตัวตนเก่าที่ดัดแปลงแล้วมาไว้ภายใต้การควบคุมของตัวตนใหม่ จนกระทั่งถึงจุดที่อัตตาเติบโตเต็มที่ จนสามารถมาอยู่ปากประตูของการข้ามพ้นอัตตา

ปัญหามีอยู่ว่าคนทั่วไปไม่เพียงหยุดอยู่ตรงนั้นเนื่องจากมีสิ่งจูงใจต่างๆ หลายคนแม้ในระดับอีโก้ ก็ยังมาไม่ถึงอัตตาที่มีวุฒิภาวะเสียด้วยซ้ำ ด้วยเหตุนี้ การข้ามพ้นตัวตนจึงเป็นเพียงประสบการณ์ของคนจำนวนน้อย แต่ก็เป็นเรื่องจริงที่เป็นไปได้และไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติ ตามข้อสรุปของวิลเบอร์ การข้ามพ้นจิตสำนึกของตัวตนไปสู่ระดับจิตที่ละเอียดขึ้น และจิตสำนึกที่ไร้ตัวตน เป็นหนึ่งเดียวกับโลกกับจักรวาลนั้น ก็อาศัยแบบแผนเช่นเดียวกับพัฒนาการของจิตสำนึก ตั้งแต่วัยทารกสู่ผู้ใหญ่ นั่นเอง คืออาศัยจิตใหม่ไปแก้ไขสำนึกเก่า และบูรณาการมาไว้ภายใต้ภาวะสูงสุดที่เจ้าตัวมาถึง อย่างไรก็ดี การพัฒนาขั้นสูงสุดที่จิตสำนึกคนเข้าสู่ภาวะไร้ตัวตนนั้น วิลเบอร์ชี้ให้เห็นว่าไม่แตกต่างจากสภาพของตัวทารกแรกเกิดมากนัก ตรงที่ทารกแรกเกิดไม่รู้อะไรเลย จึงแยกภาวะของตัวเองไม่ออก ส่วนผู้บรรลุนั้นรู้ความจริงครบถ้วน จึงเกิดสำนึกเหนืออัตตา หรือสำนึกที่ไม่แยกตัวเองออกจากจักรวาล

ที่น่าสนใจคือ เคน วิลเบอร์ ได้ใช้จินตภาพทางพุทธศาสนาทำให้เห็นว่า วิทยาศาสตร์ตะวันตก สาขาจิตวิทยานั้น หยุดอยู่แค่การทำความเข้าใจมนุษย์ในระดับ 'นิรมลกาย' หรือ 'กายเนื้อ' เท่านั้นเอง ส่วนการดำรงอยู่ในระดับสัมโพธิ์กาย และธรรมกาย ซึ่งวิลเบอร์ถือว่ามอยู่จริง วิทยาศาสตร์ยังไม่มีความรู้เพียงพอ พุดอีกแบบหนึ่งก็คือจิตวิทยาตะวันตกอาจจะเข้าใจขั้นที่ 5 - รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ ทุกอย่าง แต่ก็ข้ามไม่พ้น เพราะคิดว่าการดำรงอยู่ของชีวิตคนมีอยู่แค่นั้น

แน่นอน วิลเบอร์ไม่ใช่แคคนเดียวที่มีแนวคิดแบบบูรณาการองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับศาสนา 'ฟริตจอฟ คาปรา' (Fritjof Capra) ก็เป็นอีกคนหนึ่งสร้างงานแนวนี้ เพียงแต่งานของเคน วิลเบอร์ อาจจะเน้นเรื่องจิตสำนึกมากเป็นพิเศษจริงๆ แล้ววิลเบอร์เรียนมาทางเคมีและชีววิทยา แต่เขาก็ฝึกภาวนา และมีศรัทธาในพุทธธรรมของสำนักมัชฌิมมิก ดังนั้น จึงอาจเป็นต้นแบบของคนรุ่นใหม่ได้พอสมควรในการเชื่อมร้อยความรู้ทางโลกเข้ากับทางธรรม

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงนักคิดนักเขียนทางด้านจิตวิญญาณรุ่นใหม่ๆ ก็อาจกล่าวได้ว่า ยังมีอยู่เป็นจำนวนมากทีเดียวที่ยกคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประกอบทัศนะของ

คนได้อย่างกลมกลืน ยกตัวอย่างเช่น 'เอ็กฮาร์ท โทลเลอ' (Eckhart Tolle) ผู้ประพันธ์หนังสือ The Power of Now อันโด่งดัง 'ดีแพค โชปรา' (Deepak Chopra) นายแพทย์ ครูทางจิตวิญญาณ ผู้เขียนเรื่อง Life after Death ซึ่งกำลังขายดีในขณะนี้

สรุปได้ว่า พุทธธรรมในยุคโลกาภิวัตน์นั้น ได้ถูกรรจไว้ในหีบห่อที่สมสมัยอยู่พอสมควร เข้าถึงได้ง่ายขึ้น เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้น และสอดคล้องกับวิถีชีวิตผู้คนในยุคตลาดเสรีอยู่ไม่ใช่น้อย ดังนั้น ผมถึงกล่าวว่าการเชิญพุทธธรรมมาเป็นที่พักของคนในยุคนี้ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน หากเป็นไปได้ก็ยิ่งแน่นอน โลกที่เป็นอยู่กับคำสอนของพุทธองค์ ดูเหมือนขัดแย้งเข้ากันไม่ได้ แต่จริงๆ แล้วธรรมะไม่เคยขัดแย้งกับใคร ชีวิตทางโลกที่ทำให้มนุษย์เต็มไปด้วยริ้วรอย ความรวดเร็ว สามารถแปรเป็นเส้นทางไปสู่ประตูละม้ายได้ เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับทำความเข้าใจความทุกข์ การดับทุกข์ เหมือนดังที่ท่านเชอเกียม ตรุงปะได้กล่าวไว้ว่า สังสารวัฏคือปากทาง สังสารวัฏคือยานพาหนะที่จะนำไปสู่นิพพาน

“เราจะข้ามพ้นความขัดแย้งได้อย่างไร หากไม่เคยขัดแย้งมาก่อน จะปล่อยวางทางโลกได้อย่างไร หากไม่เคยแบกโลกมาเลย”

กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว พุทธธรรมสอนให้เราข้ามพ้นความขัดแย้งทุกอย่าง เพื่อบรรลุความเป็นหนึ่งเดียวกับเพื่อนมนุษย์ ความเป็นหนึ่งเดียวกับจักรวาล และเข้าสู่สัจธรรมวิโมกข์ แต่เราจะข้ามพ้นความขัดแย้งได้อย่างไร หากไม่เคยขัดแย้งมาก่อน จะปล่อยวางทางโลกได้อย่างไร หากไม่เคยแบกโลกมาเลย พวกเราส่วนใหญ่คงไม่มีบารมีขนาดนั้น ด้วยเหตุนี้ สำหรับคนทั่วไป การก้าวพ้นผิดถูกดีชั่ว จึงหนีไม่พ้นที่จะเข้าใจผิดถูกชั่วดี เช่นเดียวกับการก้าวข้ามพ้นตัวตน จะต้องรู้ก่อนว่าตัวตนของตัวเองเป็นใคร ในระดับปัจเจก บางทีเราอาจจะต้องเป็นอะไรหลายอย่าง ต้องผ่านอะไรหลายอย่าง ชนะ แพ้ แพ้ สำเร็จ ล้มเหลว ตกต่ำ รุ่งเรือง โดดเดี่ยว รุ่งโรจน์ ดีใจ เสียใจ ทั้งหมดนี้ไม่เป็นไร ถ้ามันทำให้รู้จักตัวเอง ค้นพบตัวเอง

คนเรามีแต่ต้องขึ้นสู้อยอดเขา จึงจะรู้ว่ายอดเขาไม่มีจริง ไม่เคยอยู่ที่ต่ำ ก็ไม่รู้จักที่สูง ไม่เคยขึ้นที่สูงก็ไม่รู้จักที่ต่ำ เมื่อผ่านแล้วทั้งต่ำสูง จึงรู้ว่าทั้งหมดไม่มีจริง ทั้งหมดเพียงอาศัยสิ่งอื่น-ผู้อื่นมาสร้างค่านิยม มิตรสหายหลายคนเคยถามผมว่า แล้วชีวิตเราไม่หมดสิ้นความหมายไร้พลังหรือหรือ ถ้าเป็นเช่นนั้น หากเป็นเช่นนั้นแล้วมนุษย์จะอยู่ได้อย่างไร โลกจะรกร้างเรื่องรังสรรค์ใช่หรือไม่ ต่อคำถามดังกล่าว ผมได้ตอบพวกเขาไปว่า จุดหมายและความหมายแบบสัมบูรณ์นั้น บางทีอาจจะไม่มีเลย เพราะว่าทั้งหมดเป็นภาวะกตัญญู เป็นสิ่งที่บางทีคนอื่นสมมติให้ บ่อยครั้งสมมติเอง โดยความพอใจของตนเอง หรือบางทีก็สมมติไว้เพื่อทำร้ายตนเอง แต่พลังสร้างสรรค์นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ต่างออกไป มันไม่เพียงลดน้อยถอยลง หากยังเพิ่มพูนไร้ขอบเขต เนื่องจากสิ่งจุดรั้งจากเวทนาสัญญาณต่างๆ หายไปแล้ว การปรุงแต่งสังขารจึงไม่เข้ามาแทรกวิถีแห่งพลัง

ดังนั้น ไม่ว่าภายนอกท่านจะรับบทบาใด ขอเพียงภายในมีสติรู้ตัวทั่วพร้อม ไม่ว่าภายนอกท่านจะทำหน้าที่ไหน ขอเพียงภายในมีแต่กุศลเจตนา ไม่ว่าภายนอกจะเผชิญกับอะไร ขอเพียงภายในเป็นเวียงฟ้ากว้างสงัด ท่านจะสามารถแสดงพลังสร้างสรรค์ออกมาได้อย่างเป็นธรรมชาติ ท่านเป็นทุกอย่างได้โดยไม่ต้องยึดถือว่าเป็นอะไร ท่านทำทุกอย่างได้โดยไม่ต้องยึดติดว่าทำไปแค่นั้น เพราะท่านใช้ 'ใน' กำหนด 'นอก' ใช้ 'นอก' รับผิดชอบ 'ใน' ยามมีท่านให้ ยามยากไร้ท่านไม่บ่น ยามรุ่งท่านสงบ ยามสงบท่านพร้อมจาก ชีวิตเช่นนี้จะบอกว่าไร้พลังได้อย่างไร

กล่าวอีกแบบหนึ่งก็คือ ท่านสามารถอยู่กับมารได้ แต่ต้องอยู่กับมันอย่างรู้เท่าทัน อาศัยมารเป็นคำทำ รู้จักพิชิตมารเพื่อสร้างบารมี เทียบไปแล้ว ลีลาชีวิตดังกล่าวคงไม่ต่างจากเพลงดาบของมียาโมโตะ มุซาชิ นักดาบญี่ปุ่นผู้เลื่องชื่อในศตวรรษที่ 17 ซึ่งหยิบยืมพลังทั้งหมดมาจากจิตที่สงบ ทำให้สามารถเคลื่อนไหวลื่นไหลไปทั่วร่าง ได้สำแดงท่วงท่าที่เฉียบขาดปราศจากสูตรสำเร็จ จนไม่มีผู้ใดเอาชนะได้ อีกทั้งคงไม่ต่างไปจากปลายฟูกันของจิตรกรที่อาศัยพลังจากการภาวนา วัตถุประสงค์เดียว

และใช้เส้นๆ เดียว เนรมิตโลกทั้งโลกขึ้นมา

บางครั้ง ผมชอบเรียกศิลปะชีวิตแบบนี้ว่า ‘เพลงดาบและน้ำตา’ แนนอน ทั้งหมดเป็นเพียงความพยายามของผมที่จะชี้ให้เห็นว่า การเชื่อมโยงโลกธรรมกับปรมาตมจะ เป็นทั้งสิ่งที่จำเป็นและเป็นไปได้ในยุคปัจจุบัน ส่วนการตัดขาดจากโลกียสุขอย่าง เด็ดขาดสู่หนทางแห่งบรรพชิตนั้น ผมไม่มีคุณสมบัติพอจะออกความเห็น และคง ไม่ใช่ประเด็นในวันนี้ รบกวนท่านทั้งหลายมามากแล้ว ขอขอบคุณที่กรุณารับฟัง”

0 0 0 0 0 0 0

ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

เมื่อสิ้นสุดการปาฐกถา ช่วงต่อมาคือการเปิดให้เสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับ อาจารย์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล โดยผู้ร่วมงานเสวนาท่านหนึ่งได้ถามว่า เมื่อ ชาวตะวันตกเริ่มหันเข้าหาพุทธธรรมแล้ว แต่คนไทย 63 ล้านคน ซึ่งมีพุทธศาสนา เป็นหลัก ยังไม่มีความตื่นตัวเท่าที่ควร ถ้าเช่นนั้นจะทำไมให้คนไทยทั้งหมด สามารถเข้าถึงพุทธธรรมและปรับตัวให้เท่าทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้

ต่อคำถามดังกล่าว อาจารย์เสกสรรค์ตอบว่า “ไม่ควรพูดหรือคิดแทนโดยอ้างฐานะ ‘เจ้าของประเทศ’ หรือ ‘คนไทย’ เพราะเป็นไปได้ที่จะทำให้คน 63 ล้านคนเข้ามา ศึกษาและปฏิบัติธรรมพร้อมๆ กัน หรือไล่เลี่ยกัน ถ้าเลิกความคิดนี้จะดีกว่า เพราะถ้า ไม่เลิกคิดจะทำให้เป็นทุกข์ นอกจากนี้ยังไม่ต้องไปเสียใจว่า บัดนี้ชาวตะวันตกเอา จริงเอาจริงเอาการเอางานในเรื่องการปฏิบัติธรรม แต่ควรจะได้ใจกับเขา อนุโมทนาใน สิ่งที่เขาทำ เพราะมันไม่ใช่เรื่องที่ใครจะเสียอะไรเลย มีแต่ได้ อย่าไปตั้งความคิดว่า “ของของเราแท้ๆ แต่คนอื่นมาเอาไป” เพราะที่จริงแล้ว ไม่มีใครเป็นเจ้าของพุทธ ธรรม

คำถามต่อมา มีการอ้างถึงประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ถาม ซึ่งกล่าวว่าการนำพุทธ ธรรมมาใช้รับมือกับโลกาภิวัตน์ จริงๆ แล้วยังมีข้อจำกัด เพราะบางครั้งไม่สามารถ นำไปปฏิบัติได้จริง

“ตรงนี้ผมเข้าใจ เพราะว่าพลังในสิ่งเย้ายวนมันสูงมาก คุณสามารถเปิดอินเทอร์เน็ต ดูรูปผู้หญิงแก้ผ้าได้ทั้งวัน คุณสามารถยกหูโทรศัพท์เล่นหุ้นได้ คุณสามารถที่จะเดิน วันทั้งวันในศูนย์การค้าแล้วยังดูของไม่หมด พลังมันมหาศาล เป็นพลังที่...ถ้าคุณมี จิตใจที่ไม่เข้มแข็งพอ มันยากมากที่จะก้าวพ้น ไม่ต้องพูดถึงการไปนิพพานนะ เอา แค่ว่า ก้าวพ้นจากชีวิตอย่างนั้น แล้วมาใช้ชีวิตทางโลกในด้านอื่นๆ ที่ดีกว่าบ้าง หรือ ว่าไม่สิ้นเปลืองบ้าง ก็แสนยาก ผมในฐานะที่เป็นบุคลากรในด้านการศึกษา ผมอยู่ กับคนหนุ่มสาวทุกยุคทุกสมัยตลอดเวลา 20 กว่าปีมานี้ เห็นชัด นักศึกษาของผม เป็นเช่นไร” อาจารย์เสกสรรค์กล่าว

“มีหลายคนที่ไม่เข้าเรียนหนังสือ และเมื่อเขาเดินมา เหมือนศูนย์การค้าเคลื่อนที่ คือเสื้อผ้าหนึ่งยี่ห้อ กระเป๋าหนึ่งยี่ห้อ คือเขาต้องการอวดยี่ห้อด้วยนะครั้นที่มันทันสมัยใหม่ล่าสุด เพราะฉะนั้นผมเข้าใจว่าพลังดึงดูดมันรุนแรง ถามว่าแล้วยังทำยังไง คือโดยวิถีทางธรรมที่ผมเข้าใจ คนอื่นทำแทนไม่ได้ ผู้ถูกกระทำต้องมีความตระหนักรู้ ก่อนว่าตัวเองถูกกระทำ เข้าใจตรงนั้นแล้ว จะต้องมีความกล้าหาญที่จะไม่ยอมให้สิ่ง เหล่านั้นมากระทำ”

“ที่นี่ถามว่า ถ้าทำไม่ได้จะทำยังไง ทำไม่ได้ก็คือทำไม่ได้ หมายความว่า คุณไม่สามารถที่จะเอาชนะมันได้ ก็อาจจะต้องตกเป็นเหยื่ออีกสักพักใหญ่ๆ ถ้าคุณโชคดี ไม่ฆ่าตัวตายและฆ่าผู้อื่นไปก่อน วันหนึ่งคุณอาจจะสรุปได้ ตัวผมเองก็ไม่ใช่ว่าอยู่ๆ

จะมาเข้าใจสิ่งเหล่านี้ ผมผ่านร้อนผ่านหนาว ทำผิดทำถูกมายาวนานมาก ชีวิตผมทำบาปมามาก...เพราะฉะนั้นบางทีคนหนุ่มสาวในยุคปัจจุบัน อาจจะต้องสะสมความเข้าใจ ความเจ็บปวด ซึ่งท่านเชอเกียม ตรงปะบอกกว่า 'เป็นป็ยอย่างดี' สำหรับการหว่านเพาะประเด็นธรรม"

"ชีวิตทางโลกไม่ได้มีด้านมืดไปซะทั้งหมด วันหนึ่ง ถ้าเรานึกออก มันอยู่ในตัวเราจริงๆ แทบไม่ต้องให้ใครมาสอน ที่ผมต้องค้นคว้ามากน้อยก็เพื่อมาพูดกับท่าน เวลาพูดกับตัวเองมันไม่ต้องค้นคว้า มันจะค่อยๆ นึกออกทีละเรื่อง เพราะว่างจริงๆ ก็อย่างที่พระท่านสอนมา จิตเดิมของเรามันสะอาด มันบริสุทธิ์ มันไม่ทำร้ายตัวเองอย่างที่เรากำลังทำอยู่ อาจจะต้องทำใจนะครับ เราอาจจะต้องเห็นลูกหลานเยาวชนมีชีวิตที่พึ่งทลายย่อยยับไปต่อหน้าไปอีกสักพักใหญ่ๆ กว่าที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรได้"

"การที่ออกไปแข่งรถแข่งกลางดึกก็เพื่อขับไล่ความว่างเปล่าไร้แก่นสารของชีวิตที่เขาเผชิญอยู่"

แน่นอน ในทางความรู้ สติสัมปชัญญะ เราก็ต้องเตือนกันไปตลอด แต่ว่าเขาจะหยุดตัวเองได้หรือไม่ มันขึ้นอยู่กับเขาเท่านั้น สังคมอาจจะมีกลไกของตำรวจ ของศาล ของรัฐ ไปหยุดเขา แต่ท้ายที่สุด เขาต้องหยุดตัวเอง"

นอกจากนี้ 'ได้มีการกล่าวถึงกรณีที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุม 'เด็กแว้น-เด็กสก็อย' หรือเยาวชนชายหญิงกว่า 300 ที่ชิงมอเตอร์ไซค์บนถนนสาธารณะ ซึ่งอาจารย์เสกสรรค์ แสดงความคิดเห็นว่า คงไม่มีใครอยากเห็นเยาวชนทั้งหลายเป็นเด็กมีปัญหา แต่ก็จำเป็นจะต้องวางอุเบกขา

"สถิติของเราในวันนี้ ตั้งครุฑในเวลาอันไม่สมควรสูงสุดในเอเชีย ฆ่าตัวตายโดยเฉลี่ยประสบความสำเร็จวันละ 2 คน เฉพาะวัยรุ่น แล้วก็ไม่ต้องพูดเรื่องสถิติยาเสพติด การหย่าร้าง สถิติอาชญากรรมอื่นๆ ก็ลองดูว่าคนเหล่านี้ที่มีภาพของความรุนแรง ความก้าวร้าว อย่างเมื่อ 2-3 วันที่ผ่านมา จับไป 300 คนที่แข่งมอเตอร์ไซค์ชิง ตามถนนสาธารณะ มาดของเขาที่อยู่บนมอเตอร์ไซค์ในคืนวันนั้น กับมาดของเขาหลังจากที่ถูกขังมา 5 วันแล้วเจอพ่อแม่ คนละคนเลย ร้องไห้สะอึกสะอื้นเป็นทาร์กน้อย หลังจากไม่เห็นหน้าแม่มา 5 วัน คนเช่นนี้ไม่ใช่คนเข้มแข็ง แต่เป็นคนอ่อนแอ และการที่ออกไปแข่งรถแข่งกลางดึกก็เพื่อขับไล่ความว่างเปล่าไร้แก่นสารของชีวิตที่เขาเผชิญอยู่"

"แน่นอน ในทางความรู้ สติสัมปชัญญะ เราก็ต้องเตือนกันไปตลอด แต่ว่าเขาจะหยุดตัวเองได้หรือไม่ มันขึ้นอยู่กับเขาเท่านั้น สังคมอาจจะมีกลไกของตำรวจ ของศาล ของรัฐ ไปหยุดเขา แต่ท้ายที่สุด เขาต้องหยุดตัวเอง เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว เขาก็จะเดินเข้าเดินออก ตั้งแต่วัยเยาว์ไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ ระหว่างท้องถนนกับห้องขัง ไม่มีใครหยุดเขาได้ トラบไตที่วันนั้นยังไม่มาถึง เราก็น่าจะภาวนาให้เขาสามารถคิดเองได้"